

Ferriol Hereu

Arquitecte per l'ETSAB 1996.

Pràctica de l'urbanisme des de l'exercici professional a la societat d'arquitectes HPS, SCP. amb treballs de redacció de planejament derivat i ordenació en àmbits de municipis petits del Pirineu de Lleida.

Des del 2007 feines de gestió, redacció i desenvolupament del planejament municipal de Ripoll, com a arquitecte municipal de l'Ajuntament.

Observador des de l'Administració municipal de la complexitat en la gestió del sòl no urbanitzat i de les múltiples interferències entre conservació d'activitats tradicionals, foment de noves expectatives i preservació del medi i del patrimoni, en l'entorn dels nuclis urbans del Prepirineu.

Alhora d'actuar o prendre decisions sobre els espais oberts, cal evidentment l'empara d'una normativa marc, i d'un procediment administratiu pautat. Cal una presència i una representativitat transversal de tots els agents implicats en els aspectes sobre els que cada actuació repercuteix. Però és fonamental que les aportacions siguin consensuades amb els municipis i els seus ajuntaments, per tal que aquests juguin el paper de mitjancer directe, entre les decisions que afecten el sol no urbanitzable, i les inquietuds del territori respecte aquests espais.

ESPais OBERTS AL PREPIRINEU

SITUACIÓ

Aquestes notes tenen per objecte fer un anàlisi de l'evolució dels espais oberts o sòl no urbanitzat, prenent com a model la situació actual d'un àmbit, que es situa en l'encontre entre les planes centrals i els primers pendents i valls del Prepirineu. Un territori de referència que s'emplaça entre les comarques d'Osona i el Ripollès, però que és extensible a una ampla franja horitzontal al nord del país en zones de característiques semblants que es repeteixen en regions que van des de l'Alt Empordà, fins a l'Alta Ribagorça.

Zones no assignades concretament ni a unitats de paisatge específic ni a proteccions clarament identificables dins de cap pla territorial. Una franja prou extensa i extrapolable a multitud de termes municipals, que mostren i permeten analitzar un ventall de característiques i situacions diverses que es donen i configuren aquests espais oberts vinculats a una xarxa dispersa de nuclis urbans de petita i mitjana dimensió.

Zones de fortes contradiccions, on apareixen; Àmbits amb clara pèrdua de valor ambiental per influència d'accions urbanitzadores, situats a tocar d'espais amb reconeguts valors paisatgístics. Zones de conreus tradicionals, interromputs per urbanitzacions d'activitat econòmica d'últim impuls. Ampliació i desdoblament d'infraestructures principals, que creuen xarxes històriques de camins rurals. Antigues construccions industrials amb catalogacions i ordenacions programades impossibles d'assolir. Paratges naturals i espais protegits, totalment incompatibles amb usos tradicionals del medi rural. Ribes inundables i mesures de protecció hidràulica de darrer càlcul, que posen en entredit les pròpies trames urbanes consolidades i infraestructures existents...

Es tracta d'una part de territori descontextualitzada de l'àrea metropolitana i en molts casos de la pròpia xarxa de sol urbanitzat que configuren les petites ciutats i pobles als quals pertanyen aquests territoris. Uns espais oberts força desestructurats, amb unes característiques que per sort o per desgràcia requereixen ser tractats de forma totalment distinta, de la regulació d'urgència a que s'ha sotmès el sistema costaner, o de la genèrica protecció d'espais naturals d'alta muntanya d'última hora.

ANTECEDENTS

Les ciutats prepirinenques i el seu territori han evolucionat de manera autònoma respecte de les regions més industrialitzades i urbanes, i de les que se n'ha preservat el caràcter íntegrament rural o natural. Els seus espais oberts són reflex de les traces d'aquesta evolució i recullen múltiples situacions característiques que són particulars d'aquests àmbits i que en configuren un valor afegit o si més no uns nous exemples per al debat per a la seva identificació i ordenació.

Una població rural dispersa que es va organitzar en viles i masos vinculades a les activitats tradicionals d'una minsa agricultura de supervivència, la ramaderia i l'aprofitament forestal. Nuclis urbans d'origen medieval que varen créixer amb una primerenca industrialització, a partir de, la mineria, la siderúrgia, la manufactura de la llana, la producció de carbó... vinculada a l'aprofitament hidràulics com a motor i mitjà de transport. Poblacions que a principis del segle XIX amb una renovada industrialització generaren ocupació, activitat i construccions d'important entitat en zones allunyades dels nuclis urbans, que busquen la proximitat als aprofitaments naturals i rius, amb fàbriques, colònies obreres, poblats miners, canals, rescloses, centrals hidràuliques, molins, granges...

L'abandonament del món rural i la crisi de moltes d'aquestes activitats industrials implantades en el sòl no urbà, i la generació de noves activitats implantades en noves zones industrials i lligades als serveis urbans, van generar nous creixements de l'estructura dels nuclis que mantenien majoritàriament l'estructura i el teixit històric, i van obligar a un desenvolupament i creixement de certa urgència, sense massa planificació acurada, exceptuant casos concrets, en una varietat de petits eixamples, ordenacions suburbanes lligades a carreteres principals, cases barates i ravals, que conjuntament amb els nous polígons industrials, magatzems i granges, han desdibuixat els límits dels nuclis i han ocupat els espais oberts del territori proper, i s'han escampat sense masses dotacions a nivell de comunicacions i serveis, ni masses miraments envers el paisatge que envolta aquestes ciutats.

Creixement en molts casos desafortunats vinculats primer, al desenvolupament dels anys 70 i 80, que coincideix amb la redacció de les primeres figures d'ordenació i planejament urbanístic, però que reincideix en molts casos en models de creixement residencial "oficials" dels anys 90 i 2000, que han continuat distanciant tant físicament com conceptualment el sòl urbà consolidat de la resta, que ha passat a ser el sòl no urbà, o no urbanitzat, o no urbanitzable, fins que no hi hagi més remei.

CONSIDERACIONS

L'actual situació d'aquests espais oberts o sòl no urbanitzat, en concret en l'àmbit que referim, esdevé un trencaclosques de situacions sobreposades a una base d'orografia complicada, en una juxtaposició de les darreres planes agrícoles amb les primeres grans valls de muntanya i rieres transversals, on s'alternen a grans trets espais erms i zones boscoses.

En primer lloc s'hi sobreposen la diversitat d'edificacions i construccions vinculades a les activitats del sòl rústec tradicional, i les lligades als aprofitaments naturals i al desenvolupament històric industrial característic d'aquests àmbits: Els masos amb les pallisses, bordes i corrals propis, juntament amb les diferents tipologies de fàbriques i recintes industrials, de diversos orígens; tèxtils, siderúrgiques, papereres, farineres... així com el seguit de construccions associades, com ara les colònies obreres i minaires, tallers, construccions hidràuliques...

A continuació i de més recent aparició destaquen el seguit de construccions vinculades a activitats més o menys reconegudes, que s'han anat escampant o disseminant per les planes o valls, amb condicions paisatgístiques i garanties ambientals, proporcionals a la seva legalitat urbanística. En espais propers i de transició amb el sòl urbanitzat, apareixen activitats emparades en forma de naus o coberts prefabricats o reutilitzats, sense cap mena de valor formal ni constructiu, i que tant poden emparar magatzems i tallers, com granges de porcs. Construccions despenjades de les darreres traces de la ciutat, a peu de les vies principals d'accés o a l'entorn de polígons industrials poc consolidats. Les més desafortunades s'emporten en situacions més amagades i llunyanes dels nuclis, en conflicte clar amb els valors dels espais no urbanitzats més propers al medi natural.

En darrer lloc les noves construccions i activitats, reconegudes i emparades en la legalitat vigent i les eines de gestió urbanística disponibles, però irremeiablement subjectes a la interpretació per part dels gestors de l'urbanisme local, i a la densa tramitació administrativa necessària; Construccions no catalogades, disconformes però re construïbles. Construccions catalogades però amb possibilitats d'ampliacions en percentatges variables segons catàleg de cada municipi. Construccions vinculades a activitats agrícoles i ramaderes subjectes a criteris ni agrícoles ni ramaders. Activitats de turisme rural que van de l'alberg de joventut fins a l'hotel de 5 estrelles en emplaçaments i condicions similars. Noves formes i activitats de càmpings que es presenten altament integrades i respectuoses amb l'entorn, però que esdevenen incompatibles amb les categories de protecció dels espais oberts...

Al marge de les activitats i edificacions que ja hi son presents, la major part dels espais oberts que no s'hi veuen afectats, resten ordenats de manera simplificada, com a agrícoles i ramaders o com a espais de bosc i muntanya, en una espècie de núvol rústec, sobre el que és millor no concretar i que s'emmotlla als usos i les activitats tradicionals de l'agricultura i ramaderia, totalment mancades d'estímuls. O espais sobre els quals es delimiten àmplies proteccions especials i territorials, que en molts caos son contradictòries amb les catalogacions específiques recollides pels planejaments locals.

DEBAT

La situació dels espais oberts en els àmbits que estem considerant es troba subjecte a una inèrcia imposada per l'actual legislació del sòl no urbanitzable, alhora de gestionar tant els espais d'aquest medi, com les activitats i construccions que s'hi desenvolupen. Que al mateix temps es mostra estèril alhora d'abordar les problemàtiques actuals, avaluar noves propostes o de determinar-ne la seva viabilitat. El planejament territorial planteja directrius clares pel que fa a la protecció dels espais oberts, per bé que esdevé excessivament genèric, i per contra el planejament local és clarament intervencionista quan s'acompanya de catalogacions, i plans especials, centrats en la protecció i conservació d'uns valors patrimonials i naturals, que queden delimitats dins dels termes de cada municipi.

Som en un període en que l'aturada econòmica posa poc o molt al conjunt del territori d'aquestes zones, en un impàs d'espera similar, i amb unes expectatives de generació de creixement, subordinades a una millora de la connectivitat del territori, amb infraestructures i serveis renovats, per tal de facilitar en el moment que sigui possible, un nou repunt de l'activitat, principalment en els sectors de la indústria i els serveis. Però també prenen valor noves iniciatives i activitats que cada cop es veuen més vinculades al propi territori i als valors que aquest pot aportar. En aquest punt és on la gestió dels espais oberts precisa d'una resposta a la diversitat de noves propostes i usos que se'n puguin derivar.

L'espai obert s'ha d'erigir com a vertebrador, ja no sols del paisatge i dels béns naturals i les activitats reconegudes, sinó com a referent dels propis nuclis urbans que hi han de dipositar les expectatives tant de preservació i gestió, com de nous usos. Unes expectatives tant encarades a la creació d'activitat econòmica immediata, com d'impuls i dels valors naturals, de paisatge, de tradició, de cultura... que facilitin i renovin la relació amb el territori, tant dels habitants dels propis municipis com dels visitants. Però alhora que també sigui un espai obert definit i programat en xarxa junt amb els de la resta del territori que l'envolta, en la mesura que doni resposta a situacions i necessitats paral·leles, i que globalment aportin les referències pròpies que

siguin extrapolables a espais oberts de característiques ben diferents, com poden ser els de les àrees metropolitanes, el sistema costaner, l'alta muntanya, o les comarques centrals.

Possiblement l'ordenació dels espais oberts precisa d'una regulació molt més detallada, on els diferents àmbits es qualifiquin en base a les seves especificitats, tant pel que fa als aspectes que cal preservar o protegir, com per a regular-ne les possibilitats de noves activitats, aprofitaments o construccions. Cal que s'analitzi el conjunt de plans directors, catàlegs de paisatge, i altres estudis associats als espais oberts, i es concretin i re defineixin aquells que n'aporten valor i utilitat. Preveure, si es necessari, un marc de planejament derivat, més específic que els recurrents i carregosos plans especials, que en faciliti la gestió.

Alhora d'actuar o prendre decisions sobre els espais oberts, cal evidentment l'empara d'una normativa marc, amb una regulació clara i amb un procediment administratiu pautat. Però cal que sigui un procediment en el que la intervenció dels diferents agents, no sigui com passa sovint un tràmit purament testimonial o fet a mida segons les intervencions. Cal una presència i una representativitat transversal de tots els agents implicats en els aspectes sobre els que cada actuació repercuteixi. Calen sense dubte les intervencions de les administracions responsable d'agricultura i ramaderia, de l'aigua, del paisatge, del medi ambient, patrimoni... Però és fonamental que les seves aportacions siguin consensuades amb els municipis i els seus ajuntaments, per tal que aquests juguin el paper de mitjancer directe, sobre les actuacions o decisions que afecten els espais oberts, i les inquietuds del territori respecte aquests espais.